

ALOIS ANDRLE, VLADIMÍR SRB*

VÝVOJ OBYVATELSTVA V OKRESECH ČSSR V LETECH 1981—1985

Alois Andrle, Vladimír Srb: Population Development 1981—1985 in the Districts of ČSSR. Geogr. Čas., 41, 1989, 3; figs, 9 tables.

Following up a brief analysis of the population development of Czechoslovakia in the period 1981—1985 the article concentrates on the territorial differences of the population development as recorded in 114 districts of ČSSR. Population growth and decrease are analysed in terms of both natural reproduction and migration. The analysis indicates less favourable results in the border districts of ČSR and the southern districts of SSR as against more favourable results in the non-border districts in both ČSR and SSR. Large cities grow mainly at the cost of the neighbouring districts; their growth is, however, gradual and does not generate disproportions which can be witnessed in other industrially developed countries. Special attention was devoted to the quantitative assessment of the two factors (natural reproduction, migration) in each district.

Počínajíc rokem 1980 vstoupil populační vývoj Československa do nové útlumové etapy reprodukce obyvatelstva. Zlom, který nastal v uvedeném roce, byl relativně velmi hluboký a nesouvisel se změnami demografických podmínek, jakými jsou např. podmínky věkového složení obyvatelstva, ale se zhoršením životních nákladů rodin v důsledku cenových úprav v roce 1979 a v další fázi v roce 1982. V prvním z uvedených let se cenový index potravinářského zboží ve srovnání s rokem 1977 zvýšil o 6,2 %, u nepotravinářského zboží o 6,4 % a u služeb o 7,6 %. V roce 1982 byly tyto indexy u potravinářského zboží 116,4 %, u nepotravinářského zboží 114,5 % a u služeb 115,5 %.

Reakce obyvatelstva na tyto úpravy byla velmi rychlá. Již v roce 1980 byl počet živě narozených dětí připadajících na 1 000 obyvatel ve srovnání s rokem 1979 celostátně nižší o 8,9 %, v ČSR došlo ke snížení ukazatele o 10,8 %, v SSR činil pokles 5,9 %. Zároveň však došlo k dalšímu zvýšení celkové úmrtnosti obyvatelstva: v celostátním měřítku se hrubá míra úmrtnosti v uvedených dvou letech zvýšila o 6,1 %, v ČSR o 5,6 % a v SSR o 4,1 %. Ve svém součtu to znamenalo, že celostátní míra přirozeného přírůstku klesla ze 6,3 promile na 4,1, čili o více než třetinu. V ČSR se ukazatel přirozené přírůstkivosti snížil ze 4,3 na 1,4 promile, na Slovensku z dosud příznivých 10,6 na 8,9 promile. V mezinárodním srovnání bylo možno už jen reprodukci obyvatelstva SSR označit za příznivou.

* RNDr. Alois Andrle, CSc., JUDr. Vladimír Srb, Terplan — Státní ústav pro územní plánování, Platněská 19, 110 00 Praha 1.

Snížování dynamiky přirozené reprodukce pokračovalo i v dalších letech. Tabulka 1 obsahuje základní data přirozeného i mechanického vývoje obyvatelstva v letech 1981—1985 v absolutních ukazatelích.

Ve srovnání s dramatickým obrátem mezi rokem 1979 a 1980 byla dynamika zhoršování přirozené reprodukce v letech 1981—1985 pomalejší. V roce 1985 byl ukazatel živorodnosti v ČSSR proti roku 1981 nižší o 5,2 % a dosáhl hodnoty 14,6 promile. V ČSR došlo ke snížení o 6,3 % na hodnotu 13,1 promile,

Tab. 1. Pohyb obyvatelstva 1981—1985

Rok	Přirozená měna			Stěhování mezi ČSR a SSR			Zahraniční stěhování		
	Živě narození	Zemřelí	Přirozený přírůstek	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Rozdíl	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Rozdíl
ČSSR									
1981	237 728	180 039	57 689	×	×	×	1 344	3 733	—2 389
1982	234 356	181 158	53 198	×	×	×	1 583	3 625	—2 042
1983	229 484	186 907	42 577	×	×	×	1 477	3 404	—1 927
1984	227 784	183 927	43 857	×	×	×	1 451	2 992	—1 541
1985	226 036	184 105	41 931	×	×	×	1 302	2 399	—1 097
ČSR									
1981	144 438	130 407	14 031	9 943	6 066	3 877	908	3 068	—2 160
1982	141 738	130 765	10 973	9 900	6 275	3 625	1 176	3 053	—1 877
1983	137 431	134 474	2 957	9 595	5 591	4 004	1 150	2 771	—1 621
1984	136 941	132 188	4 753	9 610	5 631	3 979	1 089	2 447	—1 358
1985	135 881	131 641	4 240	8 930	5 753	3 177	988	1 970	—982
SSR									
1981	93 290	49 632	43 658	6 066	9 943	—3 877	436	665	—229
1982	92 618	50 393	42 225	6 275	9 900	—3 625	407	572	—165
1983	92 053	52 433	39 620	5 591	9 595	—4 004	327	633	—306
1984	90 843	51 739	39 104	5 631	9 610	—3 979	362	545	—183
1985	90 155	52 464	37 691	5 753	8 930	—3 177	314	429	—115

v SSR se živorodnost snížila o 3,5 % na ještě příznivou hodnotu 17,5 promile. Celostátní míra hrubé úmrtnosti se pohybovala na hladině kolem 12 promile, v roce 1985 činila úmrtnost 11,9 promile, v ČSR 12,7 promile, na Slovensku 10,2 promile. Střední délka života byla v roce 1985 ve srovnání s rokem 1981 nepatrně vyšší, totiž 71,0 roků proti 70,7 roků. V ČSR se ukazatel naděje na dožití během uvedených let zvýšil ze 70,7 na 71,1 roků, v SSR však pouze ze 70,7 na 70,8 roků. V mezinárodním srovnání to znamená nadále zaostávání kolem 5 let, což respektuje zpoždění zhruba o 15—20 kalendářních let.

Bilance obyvatelstva ČSSR, ČSR a SSR obsažená v tabulce 2 ukazuje, že během uvedených pěti let se počet obyvatelstva republiky zvýšil pouze o 230 256 obyvatel, v tom v ČSR o 47 618 obyvatel, v SSR o 182 638 obyvatel (79,3 % ce-

lostátního přírůstku). Nutno podotknout, že v datech o zahraničním stěhování nejsou respektována ilegální opuštění Československa, jejichž výši odhadujeme za bilancované období na přibližně 10 tis. obyvatel.

V letech 1986 a 1987 se tempo dosavadního zhoršování přirozené měny oby-

Tab. 2. Bilance obyvatelstva 1981—1985 podle složek

Pohyb obyvatelstva	Absolutní data			V ročním průměru na 1 000 obyvatel		
	ČSSR	ČSR	SSR	ČSSR	ČSR	SSR
Obyvatelstvo 1. 1. 1981	15 289 046	10 292 717	4 996 329	×	×	×
Živě narození	1 155 388	696 429	458 959	15,0	13,5	18,0
Zemřelí	916 136	659 475	256 661	11,9	12,8	10,1
Přirozený přírůstek	239 252	36 954	202 298	3,1	0,7	7,9
Přistěhovalí do ČSR z SSR	×	47 978	29 316	×	0,9	1,2
Vystěhovalí do SSR z ČSR	×	29 316	47 978	×	0,6	1,9
Rozdíl	×	18 662	-18 662	×	0,3	-0,7
Přistěhovalí z ciziny	7 157	5 311	1 846	0,1	0,1	0,1
Vystěhovalí do ciziny	16 153	13 309	2 844	0,2	0,2	0,1
Rozdíl	-8 996	-7 998	-998	-0,1	-0,1	-0,0
Celkový přírůstek	230 256	47 618	182 638	3,0	0,9	7,2
Obyvatelstvo 31. 12. 1985	15 519 302	10 340 335	5 178 967	×	×	×

Tab. 3. Pohyb obyvatelstva 1986—1987

Rok	Přirozená měna			Stěhování mezi ČSR a SSR			Zahraníční stěhování		
	Živě narození	Zemřelí	Přirozený přírůstek	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Rozdíl	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Rozdíl
ČSSR									
1986	219 964	185 405	34 559	×	×	×	1 128	2 339	-1 211
1987	214 505	179 042	35 463	×	×	×	1 292	2 337	-1 045
ČSR									
1986	133 305	132 405	900	9 884	5 812	4 072	774	1 805	-1 031
1987	130 977	127 199	3 778	9 048	5 509	3 539	578	1 664	-1 086
SSR									
1986	86 659	53 000	33 659	5 812	9 884	-4 072	354	534	-180
1987	83 528	51 843	31 685	5 509	9 048	-3 539	714	673	41

Poznámka: předběžné výsledky.

vatelstva zpomalilo. I nadále klesá počet živě narozených dětí, jehož tempo poklesu neodpovídá vývoji počtu potenciálních rodiček, jejichž počet ve věku nejvyšší natality v současné době zůstává stabilizován, a také pokles úmrtnosti by měl být z hlediska vývoje počtu obyvatelstva ve věku nejvyšší úmrtnosti výraznější, avšak vzhledem k dlouhodobým trendům reprodukce obyvatelstva lze i tento vývoj označit jako náznak možné renesance. V roce 1987 byl ukazatel živorodnosti 13,8 promile [ČSR 12,7, SSR 16,0], ukazatel hrubé míry úmrtnosti byl 11,5 promile [ČSR 12,3, SSR 10,2] a míra přirozeného přírůstku činila 2,3 promile (ČSR 0,4, SSR ještě 5,8); (viz tab. 2). Přirozený přírůstek kolem 35 000 obyvatel ročně se pohybuje na úrovni přirozeného přírůstku odhadovaného poslední Projektí obyvatelstva (1987) (tab. 3).

Celostátní a republikové ukazatele reprodukce obyvatelstva zastírají značné územní rozdíly této reprodukce. Náš nynější příspěvek je zaměřen na zjištění rozdílů v tempu růstu obyvatelstva podle okresů v letech 1981—1985, tedy v období, které považujeme za období značného oživení přirozené reprodukce obyvatelstva v našich zemích. Je založen na hrubých mírách přirozeného a migračního přírůstku obyvatelstva v přepočtu na 1000 obyvatel středního stavu uvedeného pětiletého období. V samostatném příspěvku se zaměříme na analýzu

Tab. 4. Složení okresů podle průměrných ročních celkových přírůstků obyvatelstva 1981—1985 na 1000 obyvatel

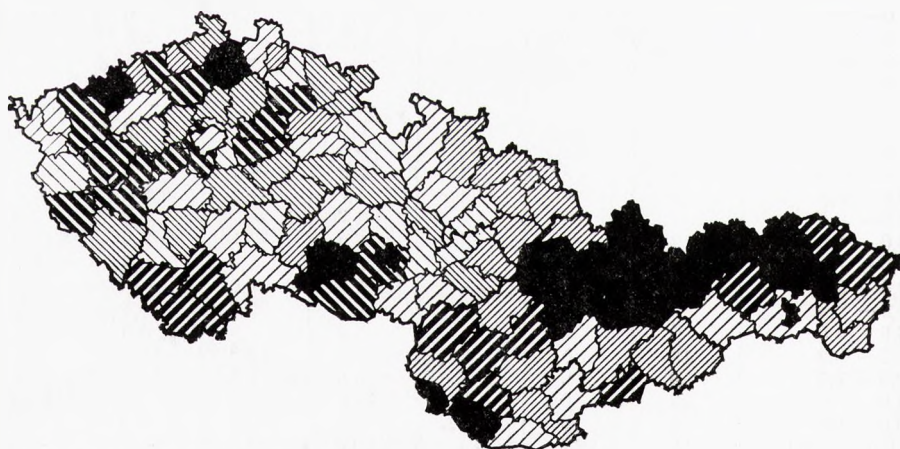
Průměrní roční přírůstek v ‰	Počet okresů			Složení v procentech			Podíl okresů SSR v ‰
	ČSSR	ČSR	SSR	ČSSR	ČSR	SSR	
18,0—18,8	2	1	1	1,7	1,3	2,6	50,0
17,0—17,9	1	—	1	0,9	—	2,6	100,0
16,0—16,9	—	—	—	—	—	—	—
15,0—15,9	—	—	—	—	—	—	—
14,0—14,9	—	—	—	—	—	—	—
13,0—13,9	1	—	1	0,9	—	2,6	100,0
12,0—12,9	—	—	—	—	—	—	—
11,0—11,9	3	—	3	2,6	—	7,9	100,0
10,0—10,9	2	—	2	1,7	—	5,3	100,0
9,0— 9,9	2	—	2	1,7	—	5,3	100,0
8,0— 8,9	3	—	3	2,6	—	7,9	100,0
7,0— 7,9	3	1	2	2,6	1,3	5,3	66,7
6,0— 6,9	2	2	—	1,7	2,6	—	—
5,0— 5,9	7	1	6	6,1	1,3	15,8	85,7
4,0— 4,9	5	3	2	4,4	3,9	5,3	40,0
3,0— 3,9	13	8	5	11,5	10,5	13,1	38,5
2,0— 2,9	10	5	5	8,8	6,6	13,1	50,0
1,0— 1,9	12	9	3	10,6	11,8	7,9	25,0
0,0— 0,9	6	4	2	5,3	5,3	5,3	33,3
—0,0— —0,9	12	12	—	10,6	15,9	—	—
—1,0— —1,9	8	8	—	7,0	10,5	—	—
—2,0— —2,9	8	8	—	7,0	10,5	—	—
—3,0— —3,9	5	5	—	4,4	6,6	—	—
—4,0— —4,9	4	4	—	3,5	5,3	—	—
—5,0— —8,5	5	5	—	4,4	6,6	—	—
Celkem	114	76	38	100,0	100,0	100,0	33,3

celkové plodnosti žen ve věku 15—49 let podle okresů v týchž letech 1981—1985 a později na analýzu úmrtnosti založené na zpracování nových okresních úmrtnostních tabulek podle okresů.

Podobně jako u celostátního a republikových ukazatelů přirozeného přírůstku obyvatelstva, také u krajů a okresů docházelo v letech 1981—1985 k poměrně pravidelnému ubývání přirozeného přírůstku, resp. ke zvyšování přirozeného úbytku obyvatelstva, závislého z převažující míry na klesání realizované plodnosti, protože i v okresech byla celková úmrtnost poměrně stabilizována. U migračních sald byla situace odlišná. Jen v části okresů lze zjistit pravidelnou dynamiku migračních přírůstků nebo úbytků. Migrační bilance jsou závislé na jiných podmínkách než poměrně stabilizované ukazatele porodnosti a úmrtnosti. Ve svém výsledku obou pohybů obyvatelstva jsou bilance za jednotlivé okresy vyjádřeny jednak v tab. 3, podrobněji pak v tab. 9 a graficky v kartogramu 1.

Ze 114 okresů — kde hl. m. Praha a hl. m. SSR Bratislava jsou počítány jako okresy — se v letech 1981—1985 počet obyvatelstva zvýšil v 72 okresech, z nichž 34 bylo v České socialistické republice a 38 (tedy všechny) ve Slovenské socialistické republice; 42 okresů, t. j. 36,9 % v celoštátním úhrnu a 55,3 % v úhrnu ČSR — mělo průměrné roční úbytky obyvatelstva od $-0,0$ až do $-8,5$ promile. Na Slovensku tedy v letech 1981—1985 ani jediný okres neměl v průměru zápornou populační bilanci. Podrobné rozvedení je v tab. 4.

Celostátně byl v letech 1981—1985 celkový přírůstek obyvatelstva průměrně 3,0 promile ročně, v ČSR 0,9 promile, na Slovensku 7,2 promile. Rozložení okresů podle přírůstkových pásem bylo značně nerovnoměrné. K vyšším kladným hodnotám byla škála protaženější, u záporných hodnot lze zjistit asymetrii jak celostátně, tak v obou republikách.

						%
-3,0	-3,0	-1,0	0,0	2,0	4,0	6,0
a méně	až	až	až	až	až	a
	-1,1	-0,1	1,9	3,9	5,9	více

Obr. 1. Průměrný roční celkový přírůstek obyvatelstva 1981—1985 na 1000 obyvatel středního stavu podle okresů.

V tab. 5 jsou okresy sestaveny v kombinaci ukazatelů průměrných ročních přírůstků na 1000 obyvatel ročně v letech 1981—1985 a ukazatelů přírůstků (úbytků) migračních (tab. 5).

V celostátním pohledu leželo těžiště okresů seřazených podle míry přirozené přírůstkivosti v pásnu průměrného ročního přirozeného přírůstku 0,0—4,9 promile (45 okresů). V témže pásnu leželo i těžiště okresů v ČSR (39 okresů).

Tab. 5. Okresy podle průměrných ročních přirozených přírůstků obyvatelstva 1981—1985 v kombinaci s průměrnými migračními přírůstky na 1000 obyvatel

Průměrný roční přirozený přírůstek v ‰	Počet okresů	V tom s průměrným ročním migračním přírůstkem v ‰					Složení okresů v %					
		10,0—13,1	5,0—9,9	0,0—4,9	—0,0—-4,9	—5,0—-9,0	celkem	10,0—13,1	5,0—9,9	0,0—4,9	—0,0—-4,9	—5,0—-9,0
ČSSR												
10,0— 15,1	10	—	1	—	6	3	8,8	—	0,9	—	5,3	2,6
5,9— 9,9	28	2	—	5	17	4	24,6	1,8	—	4,4	14,9	3,5
0,0— 4,9	45	—	1	12	30	2	39,5	—	0,9	10,5	26,3	1,8
—0,0— -4,9	31	—	3	7	20	1	27,1	—	2,6	6,1	17,5	0,9
—5,0 a méně	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	114	2	5	24	73	10	100,0	1,8	4,4	21,0	64,0	8,8
ČSR												
10,0— 15,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5,9— 9,9	6	1	—	1	2	2	7,9	1,3	—	1,3	2,6	2,7
0,0— 4,9	39	—	1	11	25	2	51,3	—	1,3	14,5	32,9	2,6
—0,0— -4,9	31	—	3	7	20	1	40,8	—	4,0	9,2	26,3	1,3
—5,0 a méně	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	76	1	4	19	47	5	100,0	1,3	5,3	25,0	61,8	6,6
SSR												
10,0— 15,1	10	—	1	—	6	3	26,3	—	2,6	—	15,8	7,9
5,9— 9,9	22	1	—	4	15	2	57,9	2,6	—	10,6	39,4	5,3
0,0— 4,9	6	—	—	1	5	—	15,8	—	—	2,6	13,2	—
—0,0— -4,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—5,0 a méně	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	38	1	1	5	26	5	100,0	2,6	2,6	13,2	68,4	13,2

Na Slovensku bylo těžiště ve vyšším pásnu přirozeného přírůstku 5,0—9,9 promile ročně (22 okresů).

U migračních přírůstků (úbytků) bylo nejčteněji obsazeno pásno s úbytky 0,0—4,9 promile ročně (73 okresů). V témže pásnu ležel i maximální počet okresů v ČSR (47 okresů) i v SSR (26 okresů).

Na nízkou dynamiku přírůstků obyvatelstva v jednotlivých okresech ukazuje i to, že v ČSR a tím zároveň i celostátně nejčteněji obsazenou skupinou okresů

byly okresy, které měly roční průměrné přirozené přírůstky 0,0—4,9 promile při současných migračních úbytcích 0,0—4,9 promile. Na Slovensku však nejčetněji obsazenou skupinu tvořily okresy s přirozeným přírůstkem 5,0—9,9 promile ročně a migračním úbytkem 0,0—4,9 promile ročně.

Z tabulky 5 lze sestavit tento synoptický přehled okresů podle přirozených přírůstků (úbytků), resp. migračních přírůstků (úbytků) a tím i celkovou bilanci:

Území	Přirozené přírůstky		Migrační přírůstky		Celkové přírůstky	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ČSSR	83	72,8	31	27,2	72	63,1
ČSR	45	59,2	24	31,6	34	44,7
SSR	38	100,0	7	18,4	38	100,0
	Přirozené úbytky		Migrační úbytky		Celkové úbytky	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ČSSR	31	27,2	83	72,8	42	36,9
ČSR	31	40,8	52	68,4	42	55,3
SSR	—	—	31	81,6	—	—

Vývoj obyvatelstva českých okresů v letech 1981—1985 tedy charakterizovalo, že pouze 34 okresů vykazovalo průměrné roční přírůstky obyvatelstva. Přitom však 45 okresů mělo přirozené přírůstky kladné, ale 31 okresů mělo přirozené úbytky. Migrační přírůstky mělo 24 okresů, ale 52 okresů mělo migrační úbytky.

Ve slovenských okresech se projevovала všestranně vyšší demografická dynamika. Všechny okresy vykázaly za sledovaných pět let v ročním průměru celkové přírůstky obyvatelstva. Přirozené přírůstky vykazovalo všech 38 okresů, které stačily i na to, že ačkoli 31 okresů mělo během pěti let migrační ztráty (a jen 7 migrační zisky), v úhrnu byly všechny slovenské okresy demograficky aktivní.

Již z předchozích dat vyplynulo, že různá dynamika populačního vývoje jednotlivých okresů je podmíněna různě se vyvíjející dynamičností přirozené reprodukce a různě se vyvíjející migrační bilancí. Některé okresy mají aktivní bilanci nejen přirozeným vývojem, ale také aktivními migračními saldy. Jiné okresy mají pasivní jak bilanci přirozenou, tak bilanci migrační. Třetí skupinu tvoří okresy, které mají jednu bilanci aktivní a druhou bilanci pasivní.

V tab. 6 jsou uvedeny okresy, které měly v letech 1981—1985 jednak největší celkové přírůstky obyvatelstva (největší hodnoty ročního celkového přírůstku obyvatelstva), jednak přírůstky nejmenší, resp. které měly celkovou populační bilanci pasivní [tab. 6].

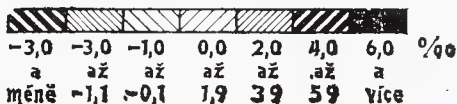
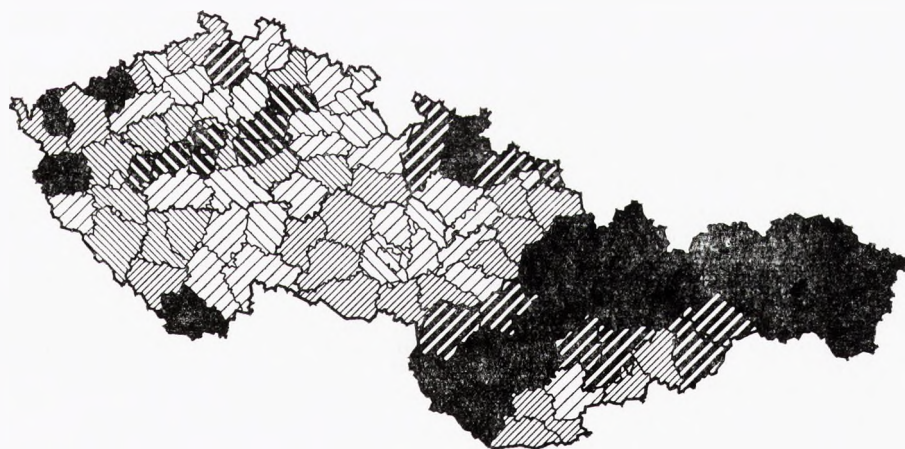
Vůbec největší průměrné roční přírůstky obyvatelstva vykazoval okres Česká Lípa v ČSR a hl. m. SSR Bratislava v SSR. Zvláště okres Česká Lípa byl v dalekém předstihu před všemi ostatními okresy ČSR. Uranový průmysl, jehož

rozvoj stojí na předním místě rozvoje okresu, přivedl do okresu několik tisíc obyvatel. Migrační saldo činilo za pět let 6 160 obyvatel (s maximem 1966 v roce 1983). Také přirozený přírůstek byl vysoký, jeden z nejvyšších v ČSR. V sestavě šesti okresů ČSR s nejvyššími celkovými přírůstky jsou dvě města, obě však s přirozeným úbytkem obyvatelstva. Mezi českými okresy s pasivní populační bilancí jsou jednak příměstské okresy Brna, Praha a Plzeň, jednak dva okresy středočeské, ale také okres Karlovy Vary, který ztratil migrací 5 737 obyvatel, a tuto ztrátu nemohl vyrovnat přirozený přírůstek 2 276 obyvatel.

Na Slovensku měla největší průměrné celkové přírůstky obyvatelstva obě slovenská velkoměsta. Jejich přírůstky byly výsledkem aktivní bilance přirozené měny i pohybu stěhování. Vysoký celkový přírůstek obyvatelstva v okrese Poprad a Dolný Kubín byl výsledkem především dynamické přirozené reprodukce a pasivní migrační saldo snížilo tyto přírůstky poměrně v nepatrném rozsahu. Nejnižší relativní přírůstky obyvatelstva zaznamenávají již delší dobu především jihoslovenské okresy Levice, Komárno, Rožňava, Nové Zámky, ale také venkovský košický okres a Žiar nad Hronom. Všechny mají sice aktivní přirozené přírůstky, i když většinou pod celoslovenským průměrem, avšak současně všechny mají migrační úbytky.

Druhá sestava okresů vychází z nejvyšších a nejnižších hodnot přirozených přírůstků. Má ukázat, jaký je migrační pohyb a celková bilance v okresech, které mají nejvyšší, resp. nejnižší relativní přírůstky obyvatelstva přirozenou měnou (tab. 7).

V letech 1981—1985 měly nejvyšší roční přirozené přírůstky především pohraniční okresy ČSR, na Slovensku jsou to hlavně východoslovenské okresy,

Obr. 2. Průměrný roční přirozený přírůstek obyvatelstva 1981—1985 na 1 000 obyvatel středního stavu podle okresů.

Tab. 6. Okresy s největšími a nejmenšími celkovými přírůstky (—úbytky) obyvatelstva v průměru let 1981—1985 na 1000 obyvatel ročně podle struktury celkového přírůstku obyvatelstva

ČSR				SSR			
Okres	Cel- kový	Přiro- zený	Mig- rační	Okres	Cel- kový	Přiro- zený	Mig- rační
	roční přírůstek v ‰				roční přírůstek v ‰		
Nejvyšší hodnoty							
Česká Lípa	18,8	5,6	13,2	Hl. m. SSR Bratislava	18,1	7,4	10,7
Třebíč	7,4	2,2	5,2	Košice-mesto	17,7	10,6	7,1
Brno-město	6,8	-0,5	7,3	Poprad	13,3	15,1	-1,8
Chomutov	6,5	6,3	0,2	Dolný Kubín	11,8	14,9	-3,1
Český Krumlov	5,7	6,3	-0,6	Banská Bystrica	11,7	7,3	4,4
Plzeň-město	4,9	-0,7	5,6	Považská Bystrica	11,1	9,6	1,5
Č S R	0,9	0,7	0,2	S S R	7,2	7,9	-0,7
Kolín	-4,7	-3,3	-1,4	Nové Zámky	2,2	2,8	-0,6
Brno-venkov	-5,1	-0,2	-4,9	Žiar nad Hronom	1,9	5,4	-3,5
Praha-západ	-5,2	-4,2	-1,0	Rožňava	1,4	5,4	-4,0
Karlov Vary	-5,4	3,6	-9,0	Košice-vidiek	1,2	9,9	-8,7
Nymburk	-5,5	-4,5	-1,0	Komárno	0,4	3,2	-2,8
Plzeň-jih	-8,5	-2,9	-5,6	Levice	0,3	1,2	-0,9
Nejnižší hodnoty							

Tab. 7. Okresy s největšími a nejmenšími přirozenými přírůstky (—úbytky) obyvatelstva v průměru let 1981—1985 na 1000 obyvatel ročně podle struktury celkového přírůstku obyvatelstva

ČSR				SSR			
Okres	Přiro- zený	Mig- rační	Cel- kový	Okres	Přiro- zený	Mig- rační	Cel- kový
	roční přírůstek v ‰				roční přírůstek v ‰		
Nejvyšší hodnoty							
Sokolov	6,9	-6,4	0,5	Poprad	15,1	-1,8	13,3
Bruntál	6,4	-4,1	2,3	Dolný Kubín	14,9	-3,1	11,8
Chomutov	6,3	0,2	6,5	Stará Ľubovňa	14,2	-3,9	10,3
Český Krumlov	6,3	-0,6	5,7	Vranov n. T.	13,2	-5,0	8,2
Tachov	6,0	-6,6	-0,6	Prešov	12,3	-1,4	10,9
Česká Lípa	5,6	13,2	18,8	Spišská Nová Ves	11,8	-5,8	6,0
Č S R	0,7	0,2	0,9	S S R	7,9	-0,7	7,2
Beroun	-3,4	0,2	3,2	Rimavská Sobota	4,5	-2,3	2,2
Hl. m. Praha	-3,5	5,4	1,9	Veľký Krtíš	3,7	2,3	6,0
Jičín	-3,6	-1,0	-4,6	Lučenec	3,6	-1,3	2,3
Rokycany	-4,1	-1,0	-3,1	Komárno	3,2	-2,8	0,4
Praha-západ	-4,2	-1,0	-5,2	Nové Zámky	2,8	-0,6	2,2
Nymburk	-4,5	-1,0	-5,5	Levice	1,2	-0,9	0,3
Nejnižší hodnoty							

k nimž se řadí demograficky podobný středoslovenský okres Dolný Kubín. I další čtyři okresy měly roční přirozené přírůstky vyšší než 10 promile: Banská Bystrica, Čadca, Košice-mesto a Prievidza.

Největší přirozené úbytky obyvatelstva měly v ČSR především středočeské okresy Nymburk, Praha-západ, Beroun, ale také Kolín, Praha-východ a Kladno; dále zde byl okres Jičín a Plzeň-jih, všechny s tradičně nízkou přirozenou reprodukci. Řadila se k nim i Praha. Většina českých okresů s přirozeným úbytkem obyvatelstva měla i záporné migrační saldo. Z toho důvodu z deseti okresů s největšími přirozenými úbytky obyvatelstva v ČSR jen dva (hl. m. Praha a Beroun) měly celkovou populační bilanci aktivní.

Na Slovensku neměl v letech 1981—1985 žádný okres přirozený úbytek obyvatelstva. Pouze šest okresů mělo přirozený přírůstek nižší než 5 promile ročně. Všechny leží na jižním Slovensku, tři z nich v Západoslovenském kraji a tři v kraji Středoslovenském. Kromě Velkého Krtíše všechny měly také migrační úbytek obyvatelstva, což mělo za následek, že téměř všechny patřily také mezi okresy s nejméně příznivou celkovou populační bilancí let 1981—1985.

Třetí sestava je věnována okresům s nejvyššími a nejnižšími hodnotami migračních přírůstků (tab. 8). V ČSR se zde setkáváme především s okresem Česká Lípa, jehož vysoký celkový přírůstek obyvatelstva byl zdůvodněn již vpředu. Pak zde jsou tři česká velkoměsta a dva okresy (Třebíč a České Budějovice), na jejichž aktivním migračním saldu se podílejí důsledky výstavby atomových elektráren na jejich území (Dukovany a Temelín). Dalšími okresy s aktivním migračním saldem byly i okresy Jablonec n. Nisou, Praha-východ, Hradec Králové a Semily, které doplňují počet okresů na deset s relativně nej-

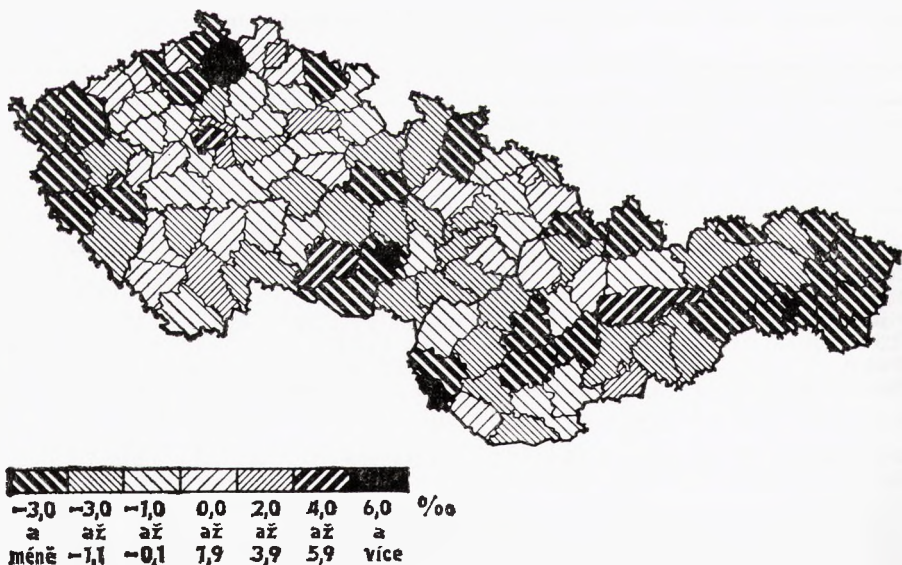
Tab. 8. Okresy s největšími a nejmenšími migračními přírůstky (—úbytky) obyvatelstva v průměru let 1981—1985 na 1000 obyvatel ročně podle struktury celkového přírůstku obyvatelstva

ČSR				SSR			
Okres	Migrační	Přirozený	Celkový	Okres	Migrační	Přirozený	Celkový
	roční přírůstek v ‰				roční přírůstek v ‰		
Nejvyšší hodnoty							
Česká Lípa	13,2	5,6	18,8	Hl. m. SSR Bratislava	10,7	7,4	18,1
Brno-město	7,3	-0,5	6,8	Košice-mesto	7,1	10,6	17,7
Plzeň-město	5,6	-0,7	4,9	Banská Bystrica	4,4	7,3	11,7
Hl. m. Praha	5,4	-3,5	1,9	Velký Krtíš	2,3	3,7	6,0
Třebíč	5,2	2,2	7,4	Považská Bystrica	1,5	9,6	11,1
České Budějovice	3,6	0,5	4,1	Dunajská Streda	0,3	7,8	8,1
Č S R	0,2	0,7	0,9	S S R	-0,7	7,9	7,2
Brno-venkov	-4,9	-0,2	-5,1	Michalovce	-4,2	7,5	3,3
Znojmo	-5,4	2,2	3,2	Vranov n. T.	-5,0	13,2	8,2
Plzeň-jih	-5,6	-2,9	-8,5	Trebišov	-5,2	8,0	2,8
Sokolov	-6,4	6,9	0,5	Spišská Nová Ves	-5,8	11,8	6,0
Tachov	-6,6	6,0	-0,6	Čadca	-7,3	10,4	3,1
Karlovy Vary	-9,0	3,6	-5,4	Košice-vidiek	-8,7	9,9	1,2
Nejnižší hodnoty							

vyššími migračními aktivními saldy. Z šesti uvedených okresů v tabulce měla polovina i aktivní přirozený přírůstek, avšak všechna tři města mezi nimi vykazovala přirozený úbytek obyvatelstva (tab. 8).

Na Slovensku mělo aktivní migrační bilanci pouze 7 okresů. Kromě okresů uvedených v tab. 8 to byl ještě okres Martin s migračním saldem 0,2 promile. Protože všechny tyto okresy měly i přirozený přírůstek obyvatelstva — byť většinou nižší než celoslovenský průměr — měly tyto okresy i celkově příznivou celkovou populační bilanci. Okresy s nejvyššími migračními úbytky v SSR byly rozloženy nepravidelně, avšak převážně na východním Slovensku s výjimkou Čadce ze Středoslovenského kraje. Plastičtější obraz vyplývá z kartogramu. Většina okresů s nejvyššími migračními úbytky měla na Slovensku značně vysoké přirozené přírůstky, takže jejich celková populační bilance byla aktivní, i když převážně na nižší než celoslovenské úrovni.

Celkové hodnocení populačního vývoje okresů v letech 1981—1985 vyznívá ve zjištění, že struktura přírůstků, resp. úbytků obyvatelstva vykazuje velkou variabilitu. V ČSR se ještě stále poměrně příznivě vyvíjejí pohraniční okresy, jejichž demografický vklad z prvních poválečných let má i po více než 40 letech příznivé důsledky. Obyvatelstvo velkých měst se v ČSR sice zvětšuje, avšak nikoli překotně, což lze hodnotit příznivě. Příměstské okresy velkoměst jsou trvalým rezervoárem a zdrojem pracovních sil svých metropolí. Řada okresů však vykazuje málo příznivý populační vývoj a je nutno se jimi podrobně a soustavně zabývat. Vývoj obyvatelstva na Slovensku vykazuje i kromě hl. m. SSR a města Košic ve většině okresů značnou dynamiku. Pouze jihoslovenské okresy za ní zaostávají a blíží se zvolna vývoji v některých okresech českých. Z analyzovaných dat vyplývá, že územní diferenciaci vývoje obyvatelstva je nutno

Obr. 3. Průměrný roční migrační přírůstek obyvatelstva 1981—1985 na 1000 obyvatel středního stavu podle okresů.

Tab. 9. Přírůstek (—úbytek) obyvatelstva 1981—1985 podle republik, krajů a okresů

Republika, kraj, okres	Přírůstek (—úbytek) obyvatelstva v úhrnu let 1981—1985			Přírůstek (—úbytek) v ročním průměru na 1000 obyvatel		
	přirozený	migrační	celkový	přirozený	migrační	celkový
Č S S R	239 252	-8 996	230 256	3,10	-0,12	2,98
Č S R	36 954	10 664	47 618	0,71	0,21	0,92
S S R	202 298	-19 660	182 638	7,95	-0,78	7,17
Hl. m. Praha	-20 479	31 668	11 189	-3,46	5,35	1,89
Středočeský kraj	-11 649	-2 032	-13 681	-2,03	-0,35	-2,38
Benešov	-344	-432	-776	-0,76	-0,96	-1,72
Beroun	-1 330	94	-1 236	-3,38	0,24	-3,14
Kladno	-1 862	-29	-1 891	-2,42	-0,04	-2,46
Kolín	-1 584	-680	-2 264	-3,30	-1,41	-4,71
Kutná Hora	-948	-29	-977	-2,33	-0,07	-2,40
Mělník	-237	-856	-1 093	-0,49	-1,75	-2,24
Mladá Boleslav	-343	-342	-685	-0,60	-0,60	-1,20
Nymburk	-2 104	-462	-2 566	-4,52	-0,99	-5,51
Praha-východ	-1 273	1 160	-113	-2,63	2,40	-0,23
Praha-západ	-1 657	-377	-2 034	-4,22	-0,96	-5,18
Příbram	647	-14	633	1,19	-0,03	1,16
Rakovník	-614	-65	-679	-2,17	-0,23	-2,40
Jihočeský kraj	3 048	2 446	5 494	0,88	0,70	1,58
České Budějovice	447	3 016	3 463	0,54	3,63	4,17
Český Krumlov	1 780	-175	1 605	6,29	-0,62	5,67
Jindřichův Hradec	705	-613	92	1,50	-1,30	0,20
Pelhřimov	-203	-174	-377	-0,53	-0,46	-0,99
Písek	-396	-490	-886	-1,06	-1,31	-2,37
Prachovice	966	52	1 018	3,80	0,20	4,00
Strakonice	-729	388	-341	-2,03	1,08	-0,95
Tábor	478	442	920	0,93	0,86	1,79
Západočeský kraj	5 305	-11 953	-6 648	1,21	-2,72	-1,51
Domažlice	144	-1 086	-942	0,48	-3,65	-3,17
Cheb	1 713	-1 714	-1	3,93	-3,93	0,00
Karlovy Vary	2 276	-5 737	-3 461	3,57	-9,01	-5,44
Klatovy	-514	-817	-1 331	-1,12	-1,78	-2,90
Plzeň-město	-576	4 834	4 258	-0,66	5,56	4,90
Plzeň-jih	-1 035	-2 010	-3 045	-2,90	-5,63	-8,53
Plzeň-sever	-511	-971	-1 482	-1,38	-2,63	-4,01
Rokycany	-970	222	-748	-4,06	0,93	-3,13
Sokolov	3 310	-3 071	239	6,91	-6,41	0,50
Tachov	1 468	-1 603	-135	6,01	-6,56	-0,55
Severočeský kraj	13 188	1 715	14 903	2,24	0,29	2,53
Česká Lípa	2 630	6 160	8 790	5,62	13,15	18,77
Děčín	1 767	-2 655	-888	2,56	-3,85	-1,29
Chomutov	3 830	119	3 949	6,34	0,20	6,54
Jablonec nad Nisou	441	1 237	1 678	0,99	2,77	3,76
Liberec	1 150	385	1 535	1,45	0,49	1,94
Litoměřice	-248	-2 284	-2 532	-0,42	-3,85	-4,27
Louny	639	-118	521	1,45	-0,27	1,18
Most	1 662	480	2 142	2,82	-0,82	3,64
Teplice	-148	-2 270	-2 418	-0,22	-3,38	-3,60
Ústí nad Labem	1 465	661	2 126	2,51	1,13	3,64

Republika, kraj, okres	Přírůstek (-úbytek) obyvatelstva v úhmu let 1981—1985			Přírůstek (-úbytek) v ročném průměru na 1000 obyvatel		
	přirozený	migrační	celkový	přirozený	migrační	celkový
Východočeský kraj	409	-4 288	-3 879	0,07	-0,69	-0,62
Havlíčkův Brod	353	-1 034	-681	0,72	-2,12	-1,40
Hradec Králové	-126	1 755	1 629	-0,16	2,17	2,01
Chrudim	-636	93	-543	-1,19	0,17	-1,02
Jičín	-1 448	-398	-1 846	-3,59	-0,99	-4,58
Náchod	-396	-384	-780	-0,70	-0,68	-1,38
Pardubice	727	-26	701	0,88	-0,03	0,85
Rychnov nad Kněžnou	-98	-28	-126	-0,24	-0,07	-0,31
Semily	-628	610	-18	-1,63	1,59	-0,04
Svitavy	1 115	-1 703	-588	2,14	-3,26	-1,12
Trutnov	389	-1 976	-1 587	0,63	-3,21	-2,58
Ústí nad Orlicí	1 157	-1 197	-40	1,69	-1,74	-0,05
Jihomoravský kraj	15 294	51	15 345	1,49	0,00	1,49
Blansko	991	-1 462	-471	1,82	-2,68	-0,86
Brno-město	-982	13 898	12 916	-0,52	7,33	6,81
Brno-venkov	-132	-3 970	-4 102	-0,16	-4,93	-5,09
Břeclav	2 051	-801	1 250	3,27	-1,28	1,99
Gottwaldov	3 306	342	3 648	3,41	0,35	3,76
Hodonín	2 387	-2 019	368	2,93	-2,48	0,45
Jihlava	1 269	-130	1 139	2,35	-0,24	2,11
Kroměříž	455	-995	-540	0,84	-1,83	-0,99
Prostějov	-129	-1 163	-1 292	-0,22	-2,01	-2,23
Třebíč	1 246	2 995	4 241	2,18	5,23	7,41
Uherské Hradiště	1 147	-1 966	-819	1,56	-2,68	-1,12
Vyškov	69	-354	-285	0,16	-0,81	-0,65
Znojmo	1 280	-3 072	-1 792	2,24	-5,38	-3,14
Žďár nad Sázavou	2 336	-1 252	1 084	3,76	-2,01	1,75
Severomoravský kraj	31 838	-6 943	-24 895	3,27	-0,71	2,56
Bruntál	3 500	-2 230	1 270	6,41	-4,08	2,33
Frydek-Místek	2 833	724	3 557	2,54	0,65	3,19
Karviná	6 245	-2,916	3 329	4,35	-2,03	2,32
Nový Jičín	3 071	-452	2 619	3,95	-0,58	3,37
Olomouc	2 006	88	2 094	1,80	0,08	1,88
Opava	3 838	-535	3 303	4,31	-0,60	3,71
Ostrava-město	3 086	2 204	5 290	1,91	1,36	3,27
Přerov	1 077	-1 331	-254	1,54	-1,91	-0,37
Šumperk	3 441	-1 840	1 601	4,22	-2,26	1,96
Vsetín	2 741	-655	2 086	3,79	-0,91	2,88
Hl. m. SSR Bratislava	14 693	21 209	35 902	7,39	10,66	18,05
Západoslovenský kraj	47 933	-16 706	31 227	5,63	-1,96	3,67
Bratislava-vidiek	4 423	-2 744	1 679	6,07	-3,76	2,31
Dunajská Streda	4 163	163	4 326	7,79	0,30	8,09
Galanta	4 331	-984	3 347	6,07	-1,36	4,69
Komárno	1 787	-1 538	249	3,23	-2,78	0,45
Levice	761	-567	194	1,24	-0,93	0,31
Nitra	6 295	-3 185	3 110	6,07	-3,07	3,00
Nové Zámky	2 197	-526	1 671	2,85	-0,68	2,17

Republika, kraj, okres	Přírůstek (—úbytek) obyvatelstva v úhrnu let 1981—1985			Přírůstek (—úbytek) v ročním průměru na 1000 obyvatel		
	přirozený	migrační	celkový	přirozený	migrační	celkový
Senica	4 303	—493	3 810	5,90	—0,68	5,22
Topoľčany	6 345	—2 399	3 946	8,01	—3,03	4,98
Trenčín	5 326	—2 485	2 841	5,98	—2,79	3,19
Trnava	8 002	—1 948	6 054	6,91	—1,68	5,23
Středoslovenský kraj	62 413	—7 398	55 015	8,03	—0,95	7,08
Banská Bystrica	6 090	3 641	9 731	7,32	4,37	11,69
Čadca	6 324	—4 451	1 873	10,43	—7,35	3,08
Dolný Kubín	8 227	—1 740	6 487	14,90	—3,15	11,75
Liptovský Mikuláš	4 803	—256	4 547	7,48	—0,40	7,08
Lučenec	1 738	—643	1 095	3,61	—1,34	2,27
Martin	4 432	107	4 539	8,22	0,20	8,42
Považská Bystrica	7 642	1 198	8 840	9,64	1,51	11,15
Prievidza	6 612	—425	6 187	10,00	—0,64	9,36
Rimavská Sobota	2 225	—1 115	1 110	4,49	—2,25	2,24
Veľký Krtíš	862	536	1 398	3,67	2,29	5,96
Zvolen	2 998	—1 019	1 979	5,05	—1,72	3,33
Žiar nad Hronom	2 511	—1 613	898	5,36	—3,44	1,92
Žilina	7 944	—1 618	6 331	9,10	—1,85	7,25
Východoslovenský kraj	77 259	—16 765	60 494	10,77	—2,34	8,43
Bardejov	4 308	—749	3 559	11,55	—2,01	9,54
Humenné	5 097	—1 898	3 199	9,48	—3,53	5,95
Košice-mesto	11 286	7 538	18 824	10,62	7,10	17,72
Košice-vidiek	4 919	—4 347	572	9,87	—8,72	1,15
Michalovce	4 094	—2 298	1 796	7,49	—4,21	3,28
Poprad	10 774	—1 309	9 465	15,12	—1,84	13,28
Prešov	11 500	—1 290	10 210	12,32	—1,38	10,94
Rožňava	2 322	—1 698	624	5,40	—3,95	1,45
Spišská Nová Ves	8 394	—4 152	4 242	11,84	—5,86	5,98
Stará Ľubovňa	3 089	—841	2 248	14,17	—3,86	10,31
Svidník	2 048	—839	1 209	9,74	—3,99	5,75
Trebišov	4 782	—3 112	1 670	8,06	—5,25	2,81
Vranov nad Topľou	4 646	—1 770	2 876	13,23	—5,04	8,19

věnovat soustavnou pozornost, aby bylo možno včas signalizovat ev. prohlubující se disproporce tohoto vývoje.

Алоис Андрле, Владимир Срб

РАЗВИТИЕ НАСЕЛЕНИЯ В РАЙОНАХ ЧССР В 1981—1985 ГГ.

Рост населения после 1980 г. еще более замедлился. Снизились темпы роста воспроизводства, а смертность оставалась относительно высокой. В отдельных районах эти процессы находили разное отражение. Авторы считают, что территориальной дифференциации процессов развития населения необходимо уделять система-

тическое внимание и своевременно отмечать возможное углубление этих диспропорций.

Рис. 1. Среднегодовой прирост населения в период 1981—1985 гг. в пересчете на 1000 жителей в отдельных районах.

Рис. 2. Среднегодовой естественный прирост населения в 1981 — 1985 гг. в пересчете на 1000 жителей в отдельных районах.

Рис. 3. Среднегодовой прирост населения за счет миграции в 1981—1985 гг. в пересчете на 1000 жителей в отдельных районах.

Таблица 1. Изменения (рост, убыток) населения в период 1981 — 1985 гг.

Таблица 2. Баланс населения в 1981 — 1985 гг. по составным элементам.

Таблица 3. Изменения (рост, убыток) населения в 1986 — 1987 гг.

Таблица 4. Структура районов по средним приростам количества жителей в 1981 — 1985 гг. в пересчете на 1000 жителей.

Таблица 5. Средний естественный прирост населения и средний прирост за счет миграции в 1981 — 1985 гг. в пересчете на 1000 жителей.

Таблица 6. Районы с наивысшим и наименьшим приростом (снижением) количества жителей в среднем за период 1981 — 1985 гг. в пересчете на 1000 жителей в отдельные годы на основе структуры прироста (убытка) населения.

Таблица 7. Районы с наивысшим и наименьшим естественным приростом (убытком) населения в среднем за период 1981 — 1985 гг. в пересчете на 1000 жителей в соответствии со структурой прироста.

Таблица 8. Районы с наивысшей и наименьшей миграцией (рост, убыток) в среднем за период 1981 — 1985 гг. в пересчете на 1000 жителей в отдельные годы в соответствии со структурой прироста.

Таблица 9. Прирост (убыток) населения в 1981 — 1985 гг. по республикам, областям и районам.

Перевод авторов

Alois Andrlé, Vladimír Srb

POPULATION DEVELOPMENT 1981—1985 IN THE DISTRICTS OF ČSSR

After 1980 the development of population has slowed down again. The period is marked by decreasing natural reproduction and a relatively high mortality. This general trend is, however, regionally differentiated; in each of the 114 districts of ČSSR these processes achieve different quantitative levels. The authors advocate a permanent survey of the regional differentiation of the population development in order to notify in due time any significant disproportion.

Figure 1. Total average annual increase of population 1981—85 per 1000 inhabitants, by districts.

Figure 2. Natural average annual increase of population 1981—85 per 1000 inhabitants, by districts.

Figure 3. Average annual increase of migration in 1981—85 per 1000 inhabitants, by districts.

- Table 1. Population changes 1981—85.
Table 2. Population balance 1981—85.
Table 3. Population changes 1986—87.
Table 4. Districts grouped by natural average annual increases of population in 1981—85 per 1000 inhabitants.
Table 5. Districts grouped by natural average annual increases of population 1981—85 in combination with average migration increases per 1000 inhabitants.
Table 6. Districts with the largest and smallest total increases (losses) of population in 1981—85 per 1000 inhabitants by structure of the total population increase.
Table 7. Districts with the largest and smallest natural increases (losses) of population in 1981—85 per 1000 inhabitants by structure of the total population increase.
Table 8. Districts with the largest and smallest migration increases (losses) in 1981—85 per 1000 inhabitants by structure of the total population increase.
Table 9. Population increases (losses) 1981—85 by republics, regions, districts.

Translated by the authors